

PRAVNA ZAŠTITA BAZE PODATAKA

Jasna Pak

Univerzitet Singidunum

Danijelova 32

Telefon: + 381 11 30 93 226

E-mail: jpak@singidunum.ac.rs

Sažetak

Cilj ovog članka je da se objasne osnovna savremena pravila koja se primenjuju na autorskopravnu zaštitu baze podataka kao i da se objasni novo „sui generis“ pravo zaštite baza podataka koje nisu originalne intelektualne tvorevine u smislu autorskog prava.

Srbija i BiH de lege ferenda treba da uklone postojeće nesaglasnosti sa Direktivom EU o pravnoj zaštiti baza podataka usaglašavanjem pravila koja se primenjuju na autorskopravnu zaštitu i posebno na zaštitu sui generis.

Ključne reči: autorsko pravo, zbirke, baze podataka, sui generis pravo, proizvođač baze, značajna ulaganja.

Abstract

The purpose of this article to clarify the modern rules that applied to copyright protection of databases and new form of "sui generis" protection to those databases which were not "original" in the sense of the author's own intellectual creation.

Serbia and BIH must de lege ferenda sets out more harmonised rules as to the application of copyright to original databases and newly introduced sui generis legal protection of databases requiring a "substantial investment."

Key words: copyright law; compilations, databases, „sui generis“ right; database manufacturers; substantial investment

Uvodna razmatranja

Zbog izuzetno velikog značaja koji baze podataka imaju za pojedince, privredu i društvo u celini obezbeđena je u savremenom pravu njihova dvostruka zaštita, u okviru autorskog prava i specifična zaštita na osnovu prava *sui generis*. Donošenje sui generis pravila o pravnoj zaštiti baze podataka bilo je jedino moguće rešenje jer autorsko pravo štiti samo dela koja su originalna, a ne mali broj baza podataka nisu originalne duhovne tvorevine.

Bernska konvencija o zaštiti književnih i umetničkih dela¹ utvrđuje pravilo da **zbirke književnih ili umetničkih dela** kao što su enciklopedije i antologije koje zbog izbora i uređivanja njihovog sadržaja predstavljaju duhovne tvorevine, treba zaštititi kao takve bez povrede autorskih prava na svakom delu koje je deo takve zbirke (čl. 2. st. 5. Konvencije). Konvencija je imala u vidu samo zbirke autorskih dela a ne i zbirke podataka, što je i razumljivo s obzirom na vreme kada je doneta.

¹ Konvencija je zaključena 1886. godine, do danas joj je pristupilo 162 države (Srbija i BiH su takođe članice).

Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS)¹ utvrđuje da zbirke **podataka ili drugih materijala** bez obzira na formu u kojoj su dostupne korisniku i koje zbog izbora ili uređivanja sadržaja predstavljaju duhovnu tvorevinu treba da budu kao takve zaštićene (čl. 10. st. 2. Sporazuma). Zaštita se ne proteže na same podatke ili materijale od kojih je sačinjena zbirka ali se ne može povređivati autorsko pravo koje na njima postoji. Ova regulativa je bila značajan korak na putu efikasne zaštite baze podataka jer je prvi put jedan međunarodni akt predvideo zaštitu zbirci podataka, a ne samo zbirci književnih i umetničkih dela.

Ugovor o autorskom pravu Svetske organizacije za intelektualnu svojinu² sadrži istu odredbu (čl. 5. Ugovora) tako da je i on potvrdio značaj zaštite zbirci podataka, a ne samo zbirci dela koja su originalna.

Od posebnog je značaja Predlog odredbi Ugovora o autorskom pravu o intelektualnoj svojini na baze podataka.³ U ovom materijalu se predlaže i ustanovljenje novih oblika zaštite baza podataka putem priznavanja prava koje bi obezbedilo proizvođačima baza da nadoknade ulaganja u stvaranje baze i da se sa tim u vezi razmotre prednosti ustanovljenja *sui generis* sistema zaštite baze podataka.

U pravu država članica Evropske unije do donošenja posebne direktive o zaštiti proizvođača baze podataka postojala je velika raznolikost u oblasti zaštite ovakve tvorevine. U većini država zaštita je mogla da se obezbedi samo zbirkama dela, a ne i zbirkama podataka jer takve zbirke nisu originalne.⁴ Autorsko pravo ima svoju logiku koja je drugačija od logike prava zaštite neoriginalnih duhovnih tvorevina. Gotovo sve zbirke podataka treba da budu što je moguće sveobuhvatnije, a ne „originalne“, kao i da budu dostupne korisnicima na najkomfortniji način tako da je pitanje originalnosti za zbirke podataka nebitno i u neskladu sa njihovom namenom⁵. Zato je počelo da se razmišlja o donošenju posebnih pravnih pravila o zaštiti proizvođača baze podataka. Razvoj informatičkog tržišta na osnovu značajnih ulaganja u informacione sisteme je moguć samo ako se obezbedi jedinstvena pravna zaštita proizvođača baze podataka.

Direktiva EZ o zaštiti baze podataka zadržava princip autorskopravne zaštite zbirci ali utvrđuje i *sui generis* pravo proizvođača baze podataka.⁶ Proizvođač koji može da dokaže da je uložio značajna sredstva u stvaranje baze uživa monopol na njeno korišćenje, koji de facto može biti stalan i koji mu dozvoljava da se suprotstavi izvlačenju podataka iz baze i njenom ponovnom korišćenju.

Pravo *sui generis* odgovara pragmatičnim zahtevima da se ohrabri prikupljanje i obrada informacija koje može veliki broj lica da koristi. Istovremeno ovo pravo doprinosi zaštiti autorskog prava od njegove primene na dela koja imaju slabu originalnost.⁷

¹ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property rights (TRIPs). Deo međunarodnog sporazuma od 15. aprila 1994. godine kojim je osnovana Svetska trgovinska organizacija.

² WIPO Copyright Treaty (WCT) od 20. 12. 1996. godine.

³ Basic Proposal of 30 August 1996 for the substantive provisions of the Treaty on Intellectual Property in respect of databases (razmatran na Diplomatskoj WIPO konferenciji održanoj od 2. do 20. decembra 1996.godine).

⁴ Vrhovni sud Holandije je u slučaju *Van Dale v. Romme* (1991.g) zauzeo stav da zahtev za zaštitu zbog povrede prava izvlačenjem 230.000 reči iz rečnika tužioca radi stvaranja kompjuterske baze tuženog nije osnovan jer rečnik nije originalan.

⁵ The Implementation and application of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases, Study, Nautadutilh-Final Report, 30. September 2002., str. 34.

⁶ Directive 96/9/EC, OJ L 77, 27.03.1996.

⁷ To je bio slučaj u nekim državama članicama EU, npr. u V. Britaniji je prihvaćena praksa zaštite zbirci vrlo niskog nivoa originalnosti („sweat of the brow“ kriterij za zaštitu po osnovu autorskog prava). U Danskoj,

Pravo sui generis obezbeđuje direktnu pravnu zaštitu ulaganja u pravo intelektualne svojine. U stvarnosti to pravo podseća na susedsko pravo jer štiti proizvođača koji je investirao, ali, za razliku od susedskih prava (pravo proizvođača fonograma i proizvođača videograma), ono nema bliskosti sa autorskim pravom jer predmet zaštite ne mora da ima ništa sa autorskim delima kao originalnim duhovnim tvorevinama. Pravo proizvođača baze podataka je nosilac nove logike koje bi moglo da značajno doprinese izmeni, metamorfozi prava intelektualne svojine.¹ Zato je u pravnoj doktrini bilo velikih otpora da se pravom intelektualne svojine štiti tvorevina koja nema ništa što je bar na neki način povezuje sa tvorevinama koje ovo pravo tradicionalno štiti.² Smatralo se da je već veliki ustupak pragmatičnim zahtevima savremenog društva učinjen prihvatanjem zaštite tzv. susedskih prava u okviru prava intelektualne svojine.

1. Predmet i subjekt zaštite

Savremeno evropsko pravo intelektualne svojine pod pojmom baza podataka podrazumeva zbirke dela, podataka i drugih materijala. Zbirkama dela koje su originalne tvorevine pruža se autorskopravna zaštita, a ovakva zaštita se obezbeđuje i zbirkama podataka pod uslovom da izbor podataka i njihov raspored predstavlja duhovnu tvorevinu u smislu autorskog prava. Treća grupa su zbirke koje nisu autorsko delo i koje se štite u svim državama članicama Evropskoj uniji posle donošenja posebne direktive o zaštiti proizvođača baze podataka.

Zbirke podataka su zaštićene autorskim pravom ali ta zaštita nije dostižna sama po sebi po vrsti dela već sud mora da utvrdi u čemu je njena originalnost. Pri tome nije od značaja činjenica što elementi ili informacije sadržani u zbirci podataka nisu zaštićeni autorskim pravom. Pravljenje celine od prikupljenih podataka na način koji nije puko ređanje sirovih podataka već je rezultat intelektualnog napora u kome se mogu razaznati elementi kreativnosti i ličnog doprinosa dozvoljava priznanje prava intelektualne svojine na ostvarenoj celovitoj studiji. Tako medicinski i farmaceutski godišnjak koji sadrži listu svih privatnih i javnih laboratorija može da odrazi ličnost svoga autora i da predstavlja originalno delo. Isto tako zbir fotografija političkih ličnosti neke zemlje može da bude zaštićeno autorskim pravom.³

Zbirke, baze podataka koje ne predstavljaju autorska dela u smislu autorskog prava, štite se sui generis pravom. Ovo pravo može da se primeni i na baze koje nisu elektronske (npr. štampani izložbeni katalog). Radi korišćenja zaštite po osnovu prava sui generis proizvođač baze mora da dokaže značajno ulaganje, bilo u vezi prikupljanja podataka, bilo njihove provere ili pak predstavljanja sadržaja baze. Ulaganja moraju biti odvojena od ulaganja u osnovnu aktivnost proizvođača baze.⁴ Proizvođač baze ulaže sredstva radi stvaranja baze a to znači pre svega u prikupljanje podataka. On zatim ima izdatke u vezi provere podataka što znači njihove pouzdanosti i tačnosti. Isto tako, ulaganje koje se uzima u obzir je i ono koje se odnosi na troškove predstavljanja baze jer pravo proizvođača ima za cilj da podstiče na obradu podataka da bi oni bili dostupni što većem broju korisnika. Komercijalni

Finskoj i Švedskoj tzv. „catalogue right“ se primenjivalo na neoriginalne zbirke podataka. U drugim državama nije bilo alternativne zaštite za ove zbirke.

¹ C. Caron, *Droit d'auteur et droits voisins*, Paris 2006. str.462.

² M. Vivant, *L'investissement, rien que l'investissement*, *Revue Lamy de droit de l'immatériel*, 3/2005, str. 41.

³ *Code de la propriété intellectuelle* (sa komentarom), Dalloz 2008., str.350.

⁴ U presudi Evropskog suda pravde C-46/02 od 9. novembra 2004. godine zauzet je stav da se uzimaju u obzir ulaganja u istraživanje postojećih elemenata i njihovo sređivanje u bazu podataka, a ne ulaganja u stvaranje konstitutivnih elemenata sadržaja baze (JO C 109 Od 4.5.2002.).

troškovi, izrada, reklamiranje i promocija kataloga, angažovanje pojedinaca (ugovori o radu), provera informacija, njihovo stalna dostupnost javnosti, telefonski marketing, godišnja aktuelizacija zahteva ne retko velike izdatke proizvođača baze podataka. Zbirke podataka čiji elementi se dobijaju naplaćivanjem ne ulaze u kategoriju baza na koje se primenjuje pravo sui generis. To pravo npr. ne štiti zbirka oglasa jer se oglasi naplaćuju i radi se o delatnosti koja je sama po sebi profitabilna.

Definicija baze podataka koja je data u Direktivi (čl. 1.2) odnosi se i na autorsko i na sui generis pravo. U smislu Direktive „baza podataka“ je zbirka nezavisnih dela, podataka ili drugih elemenata koji su složeni na sistematičan i metodičan način i koji su individualno dostupni elektronskim ili drugim putem. Neke države članice nisu preuzele u potpunosti ovu definiciju, prešle su preko njenog obavezujućeg karaktera i dale su svoju definiciju što je u suprotnosti sa Direktivom. U nekim državama nije data definicija (Skandinavске zemlje), a neke su pak prenebregle sveobuhvatni karakter definicije, naime da se ona odnosi i na autorsko i na sui generis pravo. Nemačka je dala tri definicije za autorske zbirke, autorske baze podataka i i za sui generis baze podataka. Francuska i Španija daju definiciju u odredbama o autorskom pravu, ne dajući posebnu definiciju za sui generis pravo. Neke države su zadržale raniju definiciju zbirki koje se štite kao autorska a nisu dale pojam baze podataka koja se štiti sui generis pravom.¹

U Zakon o autorskom i srodnim pravima Srbije² utvrđuje se da se autorskim delom smatra i zbirka koja je, s obzirom na izbor i raspored sastavnih delova, originalna tvorevina (enciklopedije, zbornici, antologije, izabrana dela, muzičke zbirke, zbirke fotografija). Autorskim delom smatra se i zbirka narodnih književnih i umetničkih tvorevina kao i zbirka dokumenata, sudskih odluka i slične građe koja je s obzirom na izbor i raspored sastavnih delova originalna. Zbirkom se smatra i baza podataka bez obzira da li je u elektronskoj ili drugoj formi koja s obzirom na izbor i raspored sastavnih delova ispunjava uslove da bude autorsko delo. Zaštita zbirke ni na koji način ne ograničava prava autora dela koja su sastavni deo zbirke (čl. 5 Zakona).

Zakon nekoliko odredaba posvećuje zbirkama koja ne ispunjavaju uslove za autorskopravnu zaštitu zbog nepostojanja originalnosti. Baza podataka u smislu Zakona o autorskom i srodnim pravima je zbirka zasebnih podataka, autorskih dela, i drugih materijala uređenih na sistematičan ili metodičan način koji su pojedinačno dostupni elektronskim ili drugim putem. Zakonodavac je preuzeo u potpunosti definiciju baze podataka iz Direktive. Posebne odredbe posvećene pravu proizvođača baze podataka odnose se na baze u elektronskoj i bilo kojoj drugoj formi.

Zakon takođe zahteva jedan uslov koji predviđa Direktiva EU, a to je, da je baza nastala uz značajna ulaganja u pribavljanje podataka, njihovu proveru ili predstavljanje.

U Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima u Bosni i Hercegovini³ autorskim pravom se štite pored zbirki koje su autorska dela baze podataka koje same po sebi ne predstavljaju zaštićena autorska dela ako te zbirke s obzirom na izbor ili raspored i način izlaganja građe predstavljaju samostalne individualne duhovne tvorevine (čl. 5. i čl. 7. Zakona). Ovaj Zakon ne sadrži posebne odredbe o pravu proizvođača baze podataka.

Zakoni Srbije i BiH su doneti sa obrazloženjem da je trebalo pravo intelektualne svojine usaglasiti sa pravom EU. U Zakonu Srbije usaglašavanje nije učinjeno na način koji je zadovoljavajući, prihvaćena je samo definicija baze podataka i uslov da se ona zaštiti, naime da su u nju uložena značajna sredstva. Druge odredbe od suštinskog značaja kao što su ona o

¹ Nautadutilh Final Report, op. cit. , str. 371.

² Sl. Glasnik RS, br. 104/2009.

³ Sl. glasnik BiH, br.7 /02.

sadržini isključivog prava proizvođača baze podataka i ograničenja tog prava, trajanje prava nisu unete što ceo pokušaj usaglašavanja čini problematičnim. Nije jasno zašto se pravo proizvođača baze podataka ne zove sui generis pravo kada je taj pojam od najvećeg značaja za razumevanje novog sistema zaštite. U Zakonu BiH nema posebnih odredaba o pravu proizvođača baze podataka tako da je zaštita ograničena na baze koje su intelektualne tvorevine u smislu autorskog prava. Moguće je da su redaktori Zakona smatrali da u zemlji još nisu sazreli uslovi da se prihvati sistem zaštite proizvođača sui generis pravom.

Kada je reč o bazi podataka koja se štiti autorskim pravom subjekt zaštite je fizičko lice ili grupa lica koja su tvorci baze. Kod kolektivnih dela imovinska prava ima lice kome se priznaju autorska prava, tj. jedno ili više lica koja su dala svoj lični doprinos stvaranju baze, a nisu tehnički ili samo finansijski pomogli stvaranju baze. Kada je na stvaranju baze učestvovalo više lica čiji se doprinosi ne mogu utvrditi isključiva prava uživaju svi podjednako (čl. 4. Direktive).

Proizvođač baze podataka koji je zaštićen pravom sui generis je subjekt zaštite. To je fizičko ili pravno lice koje je sačinilo bazu podataka tako što je u kvalitativnom, odnosno kvantitativnom smislu, učinilo značajno ulaganje sopstvenih sredstava i u sopstvenoj organizaciji u pribavljanje, proveru, ili predstavljanje njenog sadržaja. Ako je koristio tuđa sredstva to treba da je učinilo na sopstveni rizik.¹

2. Sadržina zaštite

1. Baze podataka koje su zaštićene autorskim pravom

Tvorac baze podataka koja uživa autorskopravnu zaštitu ili lice koje on ovlasti ima isključivo pravo na privremeno ili trajno umnožavanje cele ili dela baze podataka bilo kojim sredstvima i u bilo kojoj formi. On ima i isključivo pravo na bilo kakvu izmenu baze (prevod, adaptaciju) kao isključivo pravo stavljanja u promet baze ili njenog dela (i kopije). Prva prodaja kopije baze od strane titulara prava ili drugog lica uz saglasnost titulara ima za posledicu iscrpljenje prava. Autor ima i isključivo pravo na saopštavanje, izlaganje i predstavljanje javnosti izvorne i kasnije izmenjene baze (čl. 5 Direktive EZ). Redaktori direktive su odredbama o isključivim pravima hteli da usaglase pravo koje se priznaje autorima baze podataka u državama članicama. Definicije sadržine prava autora baze podataka u zakonima o autorskom pravu država članica su uglavnom u skladu sa Direktivom osim u pogledu privremenog umnožavanja koje zakoni nekih država članica ne navode.² Odredbe zakona Srbije i BiH u pogledu prava autora baze podataka u saglasnosti su sa Direktivom jer se radi o pravima koja se tradicionalni priznaju autorima.

¹ S. Marković, Pravo intelektualne svojine, Istočno Sarajevo 2007. godine, str. 82.

² U slučaju "Roche Lexikon Medizin" tuženi je koristio linkove za otvaranje sajta tužioca sa medicinskim leksikonom. Tim linkovima sadržaj tužiočevog sajta je predstavljen korisnicima kao deo tuženikovog sajta. Tuženi nije umnožio linkovani sadržaj ali korisnik je privremeno umnožavao sadržaj na svom kompjuteru aktiviranjem linka. Viši sud u Hamburgu je je presudio da je leksikon bio zaštićen kao zbirka (Sammelwerk) i kao baza podataka (Datenbankwerk) i da je nuđenjem linka tuženi povredio tužiočevo pravo na umnožavanje. Sud je i izričito naveo da se pravo na umnožavanje odnosi i na privremeno umnožavanje iako takvo umnožavanje nije izričito navedeno u Zakonu o autorskom pravu (OLG Hamburg, 22. 2. 2001., Nautadutilh Report, op. cit. str 70., f.n. 16).

2.1 Baze podataka koje su zaštićene pravom sui generis

Zabrana izvlačenja podataka. Direktiva EZ sadrži posebne odredbe o sadržini prava proizvođača baze podataka. On ima pravo da zabrani *izvlačenje* celine ili bitnog dela, u kvalitativnom ili kvantitativnom smislu, sadržaja baze podataka putem stalnog ili privremenog prenosa na neki drugi nosač podataka bez obzira na način na koji se to čini, i u bilo kom obliku, kao i pravo da zabrani ponovno korišćenje baze stavljanjem na raspolaganje javnosti u bilo kom obliku cele ili dela baze /čl. 7. tač a) i b) Direktive/. Ova prava mogu da se prenesu ili ustupe ili budu predmet licence. Pojmovi „izvlačenje“ (extraction) i „ponovno korišćenje“ (re-utilisation) znače bilo koji čin neovlašćenog prisvajanja i prenošenja celine ili dela sadržaja baze podataka.¹ Ovi pojmovi ne pretpostavljaju direktni pristup bazi podataka.

Proizvođač baze podataka može da zabrani izvlačenja podataka iz sadržaja baze od momenta kada su uneti u bazu. Nedoizvoljeno izvlačenje može da se ostvari stalnim prenosom baze ili povremenim prenosom delova sadržaja baze. Nije značajna destinacija prenosa; prenos je zabranjen nezavisno od nosača (internet stranica, CD –Rom, štampani dokument) koji može da ih primi. Takođe se ne zahteva da izvlačenje ima za cilj stvaranje konkurentne baze podataka. Izvlačenje je samo po sebi kažnjivo. Kada je izvlačenje delimično, nedozvoljeno je samo ako je kvalitativno i kvantitativno značajno. Izvlačenje mora dakle da se posmatra s obzirom na izvučene podatke i u odnosu na sadržaj cele baze. Kada se radi o kvalitativno značajnom izvlačenju ono se ceni s obzirom na ulaganja za dobijanje i proveru podataka.²

Procena bitnog suštinskog karaktera kao i određivanje kvalitativne vrednosti su pitanja činjenica u svakom konkretnom slučaju. Ima izvlačenja koja ni kvalitativno ni kvantitativno nisu značajna ali se ponavljaju što može dovesti do velike štete i predstavljati suštinsko izvlačenje. Preuzimanje npr. imena, adrese, telefonskog broja i faksa preduzeća koja su navedena u bazi podataka predstavlja i kvalitativno i kvantitativno bitno izvlačenje. Ne mogu se smatrati kvalitativno bitnim ekstrakcije koje su obogatile jednu konkurentnu bazu podataka ako ne postoje druge okolnosti kao posebno strateški karakter ili aktuelnost podataka u pitanju.³ Da bi bilo nedozvoljeno izvlačenje ne mora da bude iz originala već i iz kopije.

Zabrana ponovnog korišćenja. Pod ponovnim korišćenjem Direktiva podrazumeva /čl. 7.2.(a)/ dostupnost javnosti cele ili bitnog dela baze podataka putem stavljanja u promet kopija, davanjem u zakup, on-line prenosom ili prenosom u drugom obliku. Prva prodaja kopije baze podataka od strane titulara prava ili uz njegovu saglasnost iscrpljuje se pravo kontrole preprodaje kopije na području Zajednice. Iscrpljenje prava ne postoji kod elektronskih baza. Proizvođač baze podataka ima monopol koji je klasično ograničen: iscrpljenje prava. To iscrpljenje odnosi se samo na materijalne kopije (papir, CD-Rom i dr.) koje su stavljene u promet uz saglasnost proizvođača. U ovom slučaju on ne može da kontroliše preprodaju, pravni čin koji je preciziran u odredbi o iscrpljenju prava. Iz toga proizilazi da npr. zajam ili zakup ne ulazi u iscrpljenje prava.

Proizvođač ima isključivo pravo da zabrani „ponovno korišćenje“ stavljanjem na raspolaganje javnosti celine baze ili kvantitativno ili kvalitativno suštinskog dela baze. Akt

¹ Nemački Zakon o autorskom pravu (Urheberrechtsgesetz) ne koristi pojmove „izvlačenje“ i „ponovno korišćenje“ već tradicionalne pojmove umnožavanje, stavljanje u promet i saopštavanje javnosti. Član 87. (b) Zakona predviđa da „proizvođač baze podataka ima isključivo pravo da umnožava, stavlja u promet i saopštava javnosti bazu u celini ili kvalitativno i/ili kvantitativno njen bitni deo“. Postavlja se pitanje da li države članice da bi usaglasile svoje pravo sa Direktivom mogu da koriste drugačije pojmove. Pojam umnožavanje npr. koji je tradicionalno pojam autorskog prava ne obuhvata privremeno umnožavanje.

² C. Caron, op. cit. str. 466.

³ Code de la propriété intellectuelle, op. cit. str. 351.

ponovnog korišćenja može nastati posle izvlačenja podataka. U tom slučaju izvučeni podaci mogu da se ponovo koriste. U svakom slučaju proizvođač može da zabrani neovlašćeno ponovno korišćenje što znači da ima mogućnost da na neki način prati korišćenje baze pošto ona bude dostupna javnosti.¹ Rešenje ima smisla jer ako ponovno korišćenje izmakne njegovom monopolu izgubiće značajne prihode. Neovlašćeno korišćenje podataka u čije prikupljanje i objavljivanje su uložena značajna sredstva omogućava uštedu troškova i ostvarivanje dobiti na štetu proizvođača baze podataka.

Proizvođač može takođe da zabrani ponovno i sistematsko izvlačenje i ponovno korišćenje nebitnog dela baze podataka ukoliko te aktivnosti prevazilaze očigledno uslove njenog normalnog korišćenja ili neopravdano povređuju njegove legitimne interese.

U Zakonu o autorskom i srodnim pravima Srbije odredbe koje se odnose na sadržinu prava proizvođača baze podataka ne koriste pojmove „izvlačenje“ podataka i „ponovno korišćenje“ već pojmove kojima se označavaju isključiva autorska prava (umnožavanje, promet). Pojmovi koje koristi Direktiva nisu slučajno uneti u ovaj evropski akt, oni odgovaraju specifičnom predmetu zaštite koji se u mnogočemu razlikuje od autorskih dela kao predmeta autorskopravne zaštite. De lege ferenda zakonske odredbe koje se odnose na zaštitu neoriginalnih baza podataka trebalo bi u potpunosti usaglasiti sa pravilima sadržanim u Direktivi, pogotovo što je razvoj informatičkog tržišta od posebnog značaja za ekonomski razvoj zemalje koje još nisu postale članice EU.

3. Ograničenja prava

Proizvođač baze podataka koja je saopštena javnosti bilo kojim putem ne može da zabrani ovlašćenom korisniku da izvlači i da ponovo koristi nebitne delove njenog sadržaja. Ako je korisnik ovlašćen da koristi samo deo baze onda se njegovo pravo na izvlačenje i ponovno korišćenje odnosi samo na taj deo. Ovlašćeni korisnik može da koristi na način koji je uobičajen tako da ne povređuje legitimne interese proizvođača baze. On takođe ne može da nanese štetu titularu autorskog prava ili susedskog prava koje postoji na sastavnim delovima baze. Ovo ius cogens ograničenje predviđeno Direktivom, ali države članice mogu da predvide i druga ograničenja. Tako npr. da ovlašćeni korisnik baze podataka koja je na bilo koji način saopštena javnosti bez ovlašćenja proizvođača može da izvuče bitni deo sadržaja baze koja nije u elektronskom obliku kao u cilju ilustracije za potrebe nastave ili naučna istraživanja u nekomercijalne svrhe i pod uslovom da navede izvor. Ovlašćenom korisniku se može dozvoliti takođe da izvlači ili ponovo koristi bitni deo baze u cilju javne bezbednosti ili za potrebe upravnog i sudskog postupka (čl.9 Direktive). U nekim pravima se predviđa više ograničenja npr. u korist hendikepiranih lica koji mogu pod precizno utvrđenim uslovima da izvuku ili da ponovo koriste podatke iz jedne baze.

Zakon Srbije ne sadrži specifična ograničenja prava proizvođača baze podataka tako da se postavlja pitanje zaštite legitimnih interesa proizvođača baze podataka.

4. Trajanje prava

¹ Iz baze podataka ponude radnih mesta, tuženi je izvukao po proceni veštaka 12% od celine ali se moglo zaključiti da su izvučeni elementi kvalitativno bitni jer se odnose na posebno bitne informacije što je vrednost baze podataka. Izvučeni su elementi bitni za svaku ponudu kao što su naziv zaposlenja, oblast aktivnosti, područje, datum objavljivanja na sajtu, adrese (Tribunal Grande Instance Paris, 5. 09. 2001. g., dostupno na www.legalis.net)

Monopol proizvođača baze podataka je ograničenog vremenskog trajanja koje, međutim, može biti stalno jer rok može da se produžava. Pravo proizvođača počinje od stvaranja baze i ističe nakon 15 godina. Jednom stvorena baza ne mora biti saopštena javnosti ili može kasnije. Ako je saopštena, rok počinje teći od momenta kada je saopštena, a ne kada je sačinjena. Takođe, ako je baza bila predmet novih značajnih ulaganja rok se računa od tog ulaganja. Imajući u vidu da baza po pravilu mora stalno da se saopštava i da se poboljšava i ažurira da bi bila verodostojna, što rezultira nastankom nove verzije baze, novi rok od 15 godina ponovo počinje da teče tako da je de facto zaštita stalna. Novi rok teče od 1. januara sledeće godine za baze koje su prvi put postale dostupne javnosti u prethodnoj godini. Zbog toga monopol proizvođača baze koji je izvesno uložio značajna sredstva ali nije sačinio autorsko delo je moćniji od svih monopola prava intelektualne svojine.¹

5. Sudska zaštita

Kao i titular autorskog ili srodnog prava i proizvođač baze podataka može u parničnom postupku da zahteva pre svega utvrđivanje i prestanak povrede prava ali i naknadu štete.

Sankcije su i krivične iako u praksi krivičnopravna odgovornost nije česta pojava. Direktiva ne sadrži odredbe o sudskoj zaštiti, ostavljeno je državama članicama da ovu materiju same regulišu.²

Povreda prava proizvođača baze podataka sankcioniše se različitim kaznenim sankcijama. Krivičnopravna odgovornost za dela neutralizovanja tehničkih mera zaštite baze podataka su predviđene u nekim pravima, one su su novijeg datuma i odgovaraju zahtevima što efikasnije pravne zaštite proizvođača baze podataka. Povrede prava mogu da utvrde sudski policijski službenici ili agenti kao i zakleti agenti koji su zakletvu položili pred nadležnim državnim organom.³

U Zakonu o autorskom i srodnim pravima Srbije predviđene su iste sankcije za privredni prestup zbog povrede autorskih, srodnih prava i prava proizvođača baze podataka. Zakon predviđa samo novčane kazne (za pravna lica od 100. 000 do 3.000. 000 dinara; za preduzetnike od 50.000 do 500.000 dinara).⁴ U Zakonu BiH lice čije je autorsko pravo ili srodno pravo povređeno uživa građanskopravnu i kaznenopravnu zaštitu. Kaznene odredbe Zakona predviđaju novčane kazne za privredni prestup i prekršaj, ali i kaznu zatvora od šest meseci do pet godina ako je izvršenjem krivičnog dela pribavljena znatna imovinska korist ili je prouzrokovana znatna šteta.⁵

¹ C.Caron, op. cit. str. 468.

² Zakonik o intelektualnoj svojini Francuske (čl. L. 343-3) je za povredu prava proizvođača baze podataka zadržao kazne predviđene za povredu autorskog prava: 3 godine zatvora i 300 000 evra kazne, odnosno 5 godina zatvora i 500 000 evra kazne ako je delo izvršila organizovana kriminalna grupa; ove kazne se udvostručavaju u slučaju recidiva i ako je počinilac vezan ugovorom sa proizvođačem. Povreda ugovora pooštrava krivičnu sankciju. Za povredu prava proizvođača predviđene su i sankcije koje ne postoje u autorskom pravu: oduzimanje biračkog prava, prava izbora u trgovinske sudove i privredne i zanatske komore.

³ V. čl. L. 343-4 Zakonika o intelektualnoj svojini Francuske. Ministar kulture u ovoj zemlji ima značajna ovlašćenja koja su inače strana tradicionalnim ovlašćenjima ovog funkcionera.

⁴ Čl. 215. st. 1. i 2. Zakona.

⁵ Čl. 120. i 125. Zakona. Iznos najveća kazna za povredu autorskih i srodnih prava je 50 000 KM.

Zaključak

Pravo intelektualne svojine je nezamenjiv mehanizam zaštite stvaralaca raznih duhovnih tvorevina i njegov značaj za razvoj društva u prošlosti i danas nesporen. U novije vreme se pokazalo da taj mehanizam treba da se koristi i za zaštitu baza podataka. Pravna sigurnost omogućava zdrav razvoj industrije baze podataka u interesu celog društva. Jasno definisana pravila zaštite mogu da podstaknu proizvodnju baze podataka i stvaralaštvo. Nacionalna zakonodavstva država članica EU u oblasti zaštite baza podataka značajno su se razlikovala zbog čega je bilo potrebno njihovo usaglašavanje. Direktiva Saveta EZ o pravnoj zaštiti baza podataka ustanovila je jedinstvena pravila o njihovoj pravnoj zaštiti. Ona pravi razliku između “originalnih” baza podataka koje treba da zadovolje visok nivo originalnosti i “ne-originalne” baze koje se štite sui generis pravom. Države članice su implementirale u nacionalno zakonodavstvo pravila Direktive manje ili više uspešno tako da nije postignut željeni nivo usaglašane zaštite proizvođača baze podataka u EU. Pokazalo se i u praksi da je primena pojedinih pravila, posebno sadržanih u odredbama koje se odnose na sui generis pravo, različita u državama članicama što je sigurno posledica složenosti ovog prava. Zakonodavstvo Srbije i BiH je u znatno većoj meri nesaglasno sa evropskim pravom proizvođača baze podataka i u budućnosti bi trebalo mnogo veću pažnju pokloniti donošenju propisa koji će na savremen način urediti ovu materiju u najboljem interesu autora baza podataka, njihovih korisnika i društva u celini.

Literatura

- [1.]C. Caron, Droit d’ auteur et droits voisins, Paris 2006.
- [2.]Code de la propriete intellectuelle, Dalloz 2008.
- [3.]M. Vivant, L’investissement, rien que l’investissement, Revue Lamy de droit de
- [4.]l’immatériel, 3/2005
- [5.]S. M. Marković, Autorsko pravo i srodna prava, Beograd 1999.
- [6.]S. M. Marković, Pravo intelektualne svojine, Istočno Sarajevo, 2007.
- [7.]The Implementation and application of Directive 96/9/EC of the legal protection of databases, Study, Nautadutilh, Final Report, 30. 09.2002 (dostupno na: http://ec.europa.eu/internal_market/Copyright)
- [8.]DG Internal market and services working paper, First evaluation of directive 96/9/EC on the legal protection of database (dostupno na: http://ec.europa.eu/internal_market)
- [9.]Databases Directive raises questions, Single Market News Article, 40/2006 (dostupno na: http://ec.europa.eu/internal_market/Copyright)